

COVID-19 SÜRECİNDE EĞİTİM: UZAKTAN EĞİTİM YENİ “NORMAL” Mİ?

Mustafa YURTSEVER¹, Çiğdem TARHAN², Vahap TECİM²

¹ Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Türkiye

² Yönetim Bilişim Sistemleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Türkiye

ÖZET

Çin’de Aralık 2019 sonu görülen COVID-19 virüsü tüm dünyayı etkisi altında aldığından dolayı virüsle mücadele kapsamında ülkeler çeşitli kısıtlamalara gitmiştir. Bu süreçte, Türkiye’deki üniversiteler de 16 Mart 2020’de uzaktan eğitime başlamıştır. Akademisyenler ve öğrenciler içinde bu dönem farklı deneyimleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, Covid-19 nedeniyle zorunlu bir şekilde geçilen uzaktan eğitim sisteminin Türkiye’deki genel değerlendirilmesi literatür kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca, Covid-19 ile beraber eğitimde paradigma kayması konusu üniversitelerin kullandıkları uzaktan eğitim platformları, öğretim elemanlarının dijital yeterlilikleri, öğrencilerin teknolojik araç gereç sahipliği ve içerik kalitesi boyutlarında tartışılarak önerilerde bulunulmuştur. Tamamen uzaktan eğitime geçiş yerine hibrit eğitim sisteminin gündeme alınması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Üniversiteler

EDUCATION IN COVID-19 PROCESS: IS DISTANCE EDUCATION THE NEW "NORMAL"?

ABSTRACT

The COVID19 virus, seen in China at the end of December 2019, has affected the whole world. Therefore, countries have placed various restrictions in the fight against the virus. Additionally, in this process, universities have begun to distance education in Turkey on March 16, 2020. This period has brought different experiences for academics and students. This article is discussed in the context of the overall evaluation literature distance education in Turkey obligatory due to Covid-19 pandemic. Moreover, the issue of paradigm shift in education is discussed with Covid-19. Additionally, with Covid-19 period, the issue of paradigm shift in education was discussed in terms of distance education platforms used by universities, digital competencies of instructors, students' technological equipment ownership and content quality, and suggestions were made. It has been suggested that the hybrid education system be put on the agenda instead of completely transitioning to distance education.

Keywords: Covid-19, Distance Education, Universities

GİRİŞ

Yeni tip koronavirüs olarak adlandırılan Covid-19’un 2019’un Aralık ayında Çin’de (Huang vd., 2020) görülmesiyle birlikte başlayan salgın kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Salgınla mücadele konusunda ülkeler sınırları kapatma, seyahat kısıtlaması (Goniewicz vd., 2020), halka açık toplantıların ertelenmesi (Bedford vd., 2020) gibi tedbirler almıştır. Virüs, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020’de çok hızlı yayıldığı için salgın olarak ilan edilmiştir (World Health

Organization, 2020). Virüsün yayılmasından etkilenen ülkeler, ekonomik ve sosyal yapılarını uzun süre etkileyecek, benzeri görülmemiş bir sağlık kriziyle karşı karşıya kalmışlardır.

Küresel pandemi, iletişim açısından da çarpıcı bir paradigma değişikliği getirmiştir. Evden çalışan insanların web tabanlı platformlar ile toplantılarını gerçekleştirmeleri ve iş akışlarını sürdürmeleri, müşterilerin sanal alışverişe daha fazla yönelmesi gibi değişimler bunlara örnektir. Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) yeni hayat düzeninin sağlanması konusunda en etkili araç haline gelmiştir. Dünyanın her yerindeki insanlar ve kuruluşlar yeni çalışma ve yaşam biçimlerine uyum sağlamak zorunda kalmıştır (De' vd., 2020).

Sosyal mesafe ve kilitleme önlemleri insanların alışkanlıklarını değiştirirken internet uzaktan çalışmayı, e-öğretimi, çevrimiçi işbirliğini, oyun oynamayı, video akışını vb. desteklemede önemli bir rol sağlamıştır. Bu değişimler insanların hareketliliğini kısıtlarken internet ağı üzerinde benzeri görülmemiş bir yoğunluk yaratmıştır. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun raporuna göre mobil hat kullanımında 2020-3. döneminde bir önceki döneme göre %45,6, sabit hat kullanımında ise %35,2'lik artış görülmüştür (BTK, 2020). Salgının yayılmasını engelleme adına uygulanan sosyal mesafe kapsamında dünyadaki birçok okul çevrimiçi eğitime geçiş yapmıştır (Burns, 2020). COVID-19 salgını nedeniyle 190 ülkede fiziksel olarak okula gidemeyen 1,5 milyardan fazla öğrenci bulunmaktadır (UNICEF, 2020). Sağlık yetkililerinin öğrencileri ve personeli korumaya yönelik tavsiyelerini takiben önleyici ve ihtiyati tedbir olarak Türkiye'de de 8 Mart 2020'de tüm okullar üniversiteler ve eğitim kurumları tatil edilmiştir. YÖK 2019-2020 yılı bahar döneminin uzaktan eğitimle tamamlanmasını kararlaştırmıştır (Anadolu Ajansı, 2020). İlaç ve aşı çalışmalarında henüz istenen seviyeye ulaşamaması ve salgının seyrinin yüksek devam etmesiyle 2020-2021 yılı bahar dönemi de üniversitelerde uzaktan eğitim şeklinde başlamıştır. Salgın; eğitim verme zamanını, yerini ve sürecini, eğitim kurumlarının yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmedeki rolünü ve geleneksel ve çevrimiçi öğrenenler arasında çizdiği çizgiyi sorgulamaya neden olmuştur (Bhagat ve Kim, 2020).

Uzaktan eğitim, günümüz bilgisayar ve iletişim teknolojilerini kullanarak zamandan ve mekândan bağımsız öğrenci ve öğretmenlerin sanal ortamda bir araya geldiği planlı, çağdaş ve yenilikçi bir eğitim sistemidir (Tecim, 2020). Simonson ve Seepersaud (2018), kurum tabanlı resmi eğitim olarak uzaktan eğitimi öğrenme, öğretmen ve kaynakları birbirine bağlamak için telekomünikasyon sistemlerinin kullanıldığı bir yapı olarak tanımlamaktadır.

Garrison (1985), uzaktan eğitimdeki teknoloji gelişimini mektuplaşma, telekomünikasyon ve bilgisayarlar olmak üzere üç aşamada açıklamıştır. Casey (2008), bilgisayarların öğretmen ile öğrenci arasındaki bilgi akışını pozitif yönde etkilediğini çalışmada ortaya koymuştur. Yeni teknolojiler bilginin oluşum ve aktarılma süreçlerini de farklılaştırmaktadır (Guri-Rosenblit, 2005). Teknoloji ile birlikte odak noktası öğrenci olan teknolojinin öğrenme deneyimine katkı sunduğu bir yapıya geçilmiştir (Simonson vd., 2011). Uzaktan eğitimin temeli olan çevrimiçi öğrenme tamamlayıcı değil, eğitimin bir parçası haline gelmiştir (Harasim, 2000). Dünya genelindeki eğitim sistemlerindeki pandemiye "acil durum e-Öğrenme" protokolleri ile yanıt vermek olmuştur ve bu durum yüz yüze sınıfların çevrimiçi öğrenme sistemlerine hızlı geçişini işaret etmektedir. (Murphy, 2020). Covid-19 sürecinde çevrimiçi öğrenme zorunlu olarak eğitimin ana unsuru haline gelmiştir.

Bu çalışma kapsamında Covid-19 sürecinde, üniversitelerin uzaktan eğitim konusunda nasıl performans gösterdikleri ve üniversiteleri, akademisyenleri ve öğrencileri nasıl etkilediği incelenmiştir. Ayrıca Türkiye'deki üniversitelerin uzaktan eğitim için hangi platformları kullandıkları, bu platformların avantajları ve dezavantajları teorik çerçevede incelenmiştir. Son bölümde ise Covid-19 sonrası Türkiye'deki yeni eğitim paradigması tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

COVID-19 SÜRECİNDE UZAKTAN EĞİTİM

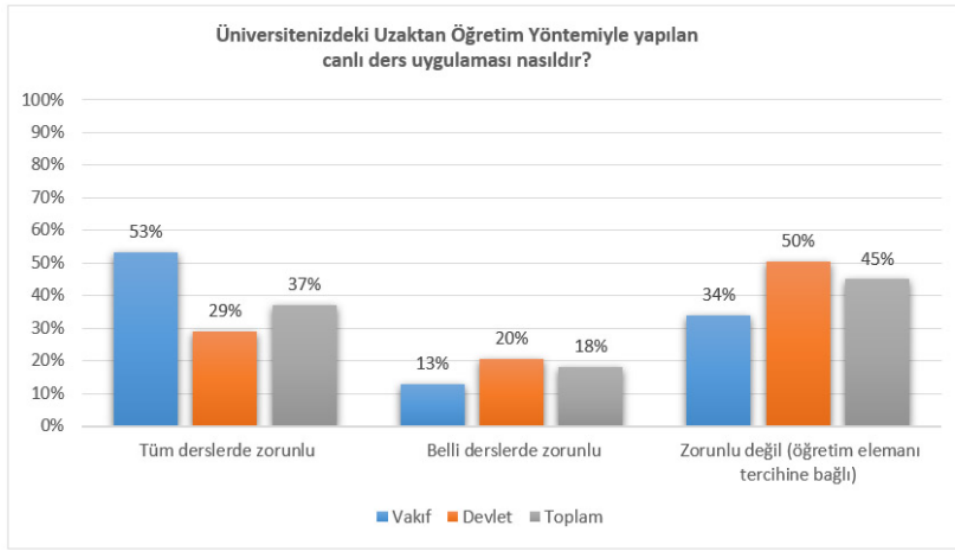
İlk örnekleri mektupla başlayan uzaktan eğitim modelleri günümüzde internet üzerinden sağlanan bir yapıya dönüşmüştür. Uzaktan eğitim kuramcıları genellikle kullanılan teknolojiye dayalı olarak dört nesil uzaktan eğitim tanımlamışlardır (Garrison, 1985; Taylor, 1995). Taylor (1995) ve Sherron ve Boettcher (1997) uzaktan eğitim teknolojilerini oldukça benzer şekilde sınıflandırmıştır. Birinci nesil, basılı kitaplar ve posta hizmetleri, ikinci nesil, radyo, televizyon ve daha sonra web akış

teknolojileri biçiminde öğrenci-içerik etkileşimi ile birleşen tek taraflı bir öğretmen-öğrenci etkileşimi, üçüncü nesil, telekonferans yoluyla ve daha sonra çevrimiçi teknolojileri kullanarak etkileşimli kurslar, dördüncü nesil, esnek öğrenme modeli adıyla interaktif multimedya ve bilgisayar tabanlı iletişimdir (Aydın ve Tarhan, 2018).

Bugün ise yeni gelişen teknolojiler ile (yapay zeka, artırılmış gerçeklik vb) uzaktan eğitim sistemleri gelişmeye devam etmektedir. Başlangıçtan itibaren planlanan ve tasarlanan bir uzaktan eğitim sisteminin aksine Covid-19 salgını nedeniyle acil bir şekilde mecburi bir alternatif olarak uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu nedenle, normal günlük etkili çevrimiçi öğretim türü ile hızlı geçiş yapılan, minimum kaynaklar ve yetersiz zaman olan acil durum uzaktan öğretim arasındaki ayrım önemlidir (Hodges vd., 2020).

2020 yılı Mart ayının son haftasında alınan karar sonrası hazırlıklı olan veya olmayan her üniversite uzaktan eğitime başlamak zorunda kalmıştır. YÖK'ün yaptığı durum tespitine göre 189 üniversiteden 121'i 23 Mart 2020, 41'i 30 Mart 2020 ve 25'i 6 Nisan 2020 tarihlerinde uzaktan öğretim faaliyetlerine başlamışlardır. Açılan derslerin %22'sinde canlı sınıf uygulaması kullanılmıştır. Uzaktan eğitimin en çok kullanıldığı alan Sosyal Bilimler (%91) iken en az kullanıldığı alan ise Sağlık Bilimleri (%54) olmuştur. Teorik derslerin neredeyse tamamına yakını (%99.2) uzaktan eğitim yöntemiyle gerçekleştirilebilmiştir (YÖK, 2020). Üniversitelerde uzaktan öğretim yöntemiyle yapılan canlı ders uygulamalarının grafiği Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Üniversiteler Uzaktan Öğretim Uygulama Oranları (YÖK, 2020)

Üniversiteler uzaktan eğitimi yürütmek üzere çeşitli öğrenim yönetim sistemi platformları kullanmaktadır. Literatüre bakıldığında Türkiye'de en çok kullanılan öğrenme yönetim sisteminin (ÖYS) Moodle olduğu görülmektedir (Kırkan ve Kalelioğlu, 2017; Kaçan ve Gelen, 2020). Durak ve diğerleri (2020) çalışmasından elde edilen bulgulara göre en çok kullanılan öğrenme yönetim sistemleri Moodle ve ALMS'dir. Canlı ders platformlarının Big Blue Button ve Perculusun en fazla kullanılan canlı ders platformları oldukları görülmüştür. Yavuz ve diğerlerinin (2020), çalışmasında, %34 Moodle, %23 ALMS, %8 Google Classroom oranları görülmektedir.

ÖYS uzaktan eğitim sisteminin omurgasını oluşturmaktadır. ÖYS öğretme ve öğrenme etkinliklerini ve bunlarla ilişkili yönetimi ve iletişimi destekleyerek e-öğrenmeyi kolaylaştıran bir bilgi sistemidir (Klobas ve McGill, 2010). ÖYS'ler eğitim materyallerini işleyip, depolayan, yayın, öğretim ve öğrenimle ilişkili yönetim ve iletişimi destekleyen bir sistemdir (McGill ve Klobas, 2009). Öğretim elemanları, bir öğrenim yönetim sistemi kullanarak ödev verip içerik paylaşabilmektedir. Öğrenciler

işlerini teslim edip, içeriği görüntüleyip, forumlarda ve benzer ortamlarda işbirliği yapabilmektedirler. ÖYS, öğrencilerin derslerdeki ilerlemesini ve performansının izlemeye yardımcı olmaktadır. Kayıtlarını, notlarını, gönderilerini ve kursa katılımlarını takip edebilme özelliklerine sahiptir. Öğrencilerin platformda paylaştığı önemli dosya ve belgeleri de bir araya getirebilmektedir.

Açık kaynak ÖYS sistemlerinin en popülerleri olan Moodle, sağlam bir işlevselliğe sahiptir. Kullanıcı dostu arayüze sahip (Cavus ve Zabadi, 2014) olan sistem bir yükseköğretim kurumunun ihtiyaç duyduğu her şeyi sunmaktadır. Bir diğer açık kaynak sistem olan Sakai sunduğu API'ler ve topluluk özellikleri ile ücretli sistemler kadar başarılıdır. Sakarya Üniversitesi tarafından geliştirilen sanal sınıf, çevrimiçi sınav modülü, ödev modülü gibi araçlarıyla üniversitelerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır (UZEP, 2020). ALMS sistemini de Türkiye'deki yirmi üzerinde üniversite kullanmaktadır (ALMS, 2020). Microsoft Teams yazılımı, derslik oluşturma çeşitli diğer öğrenme yönetim sistemi araçları ve Office 365'e entegrasyonu ile uzaktan eğitimde kullanılabilen bir platformdur (Çankaya ve Durak, 2020).

E-öğrenme araçları bu salgın sırasında çok önemli bir rol oynamaktadır. E-öğrenme sistemleri, öğrenim sağlayıcıların öğrenme ve öğretme sürecini yönetmesine, planlamasına, teslim etmesine ve izlemesine yardımcı olmaktadır (Almaiah vd., 2020). Öğrenci-içerik etkileşiminin öğrenci memnuniyetindeki en önemli faktör olduğu (Kuo vd., 2013) uzaktan eğitimde, seçilen ÖYS platformları önemli hale gelmektedir. Kullanılan sistemin kalitesi, bilginin kalitesi ve servis kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerindeki pozitif etkileri bilinmektedir (Shahzad vd., 2020).

COVID-19 salgını ve birçok öğrenci ve eğitimci için kariyeri açısından şok edici bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır (Akkermans vd., 2020). Çevrimiçi eğitim, birden fazla boyutu olan dikkate değer bir hazırlık gerektiren ve öğretmen ve öğrencilerin teknolojik altyapıya ve bilişim okuryazarlığına sahip olmasını gerektiren bir süreçtir. Mükemmel alan bilgisi, yetkin bilgisayar bilgisi, iletişim becerileri, ifade netliği, öğrencilerle duygusal olarak bağlantı kurma ve çevrimiçi platformların talepleriyle başa çıkmak çevrimiçi öğretme süreçlerini yönetme konusunda sahip olunması gereken becerilerdir (Mishra vd., 2020). Sari ve Nayır (2020), öğretmenlerin internet erişiminde güçlükler, altyapı, sınıf yönetimi ve insan kaynakları eksikliğini uzaktan eğitimde zorluklar olarak belirlemiştir. Öğretim üyeleri, teknoloji kullanımıyla ilgili kaygıları veya güven eksikliğinden dolayı, çevrimiçi öğretimin önünde engeller oluşturarak öğretimde kullanılmasından kaçınabilmektedirler Bu nedenle, öğretim üyelerinin çevrimiçi öğretime rahatça katılabilmeleri için uygun eğitimi de içeren kurumsal destek gereklidir (Stickney vd., 2019).

Öğrenciler için de uzaktan eğitimin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. E-öğrenmenin başarısı, fakültenin tutumlarına ve etkileşimli öğretim tarzlarına olduğu kadar öğrencilerin teknolojiye ilişkin deneyim ve tutumlarına da bağlıdır (Webster ve Hackley, 1997). Öğrencilerin %84.4'ü Covid-19 dönemindeki uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim dönemine göre daha etkisiz olduğunu, %45.7'si bunun yüz yüze eğitime alternatif olduğunu belirtmiştir (Keskin ve Özer, 2020). Öğrencilerin, uzaktan öğrenmenin etkinliklerini ve üretkenliklerini artırdığına dair orta düzeyde bir duyguya sahip oldukları, bilgisayar ve internet kullanımında rahat, uzaktan eğitim hakkındaki olumlu görüşlere rağmen öğrenciler geleneksel eğitime dönmek istemektedir (Rizun ve Strzelecki, 2020). Gonzalez ve diğ (2020), çalışması ise uzaktan eğitimin öğrencilerin verimliliklerini artırdığını ortaya koymuştur. Ancak öğrencilerin başarılı olmaları için kendilerini motive etmeleri gerekmektedir (Alqahtani ve Rajkhan, 2020). Üniversiteler, salgınla baş ederken stresi yönetmeye yönelik stratejiler sunmak için sağlık kılavuzlarını güncelleyerek ve çevrimiçi rehberlik ve dersler sağlayarak ruh sağlığı desteğine de vurgu yapmalıdır (Sahu, 2020).

Bununla birlikte, çevrimiçi öğrenim, öncelikle çevrimiçi eğitim için gerekli araç ve gereçleri karşılayamayan yoksul öğrencilere karşı ayrımcıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, birçok öğrenci güvenilir bir internet bağlantısını veya çevrimiçi bağlantı için gerekli olan gerekli araçları karşılayamaz durumdadır (Qazi vd., 2020). Buna rağmen ücretsiz fiziksel kaynaklar, ücretsiz çevrimiçi kaynaklar ve ücretsiz veri bant genişliği bu zorluklara çözüm olarak sunulabilmektedir (Mpungose, 2020).

Yapılan bir çalışmada öğrencilerin sadece %63'ünün evinde internet hattı, %66'sının bilgisayar veya tableti bulunmaktadır. Yine öğrencilerin %64'ü uzaktan eğitimlerini bilgisayar veya

tabletlerinden; %32'si akıllı telefonlarından sürdürdüklerini; %23'ü ise uzaktan eğitimlerini sürdüremediklerini ifade etmişlerdir (Karadağ ve Yücel, 2020). Başka bir çalışmada ise, öğrencilerin bilgisayar, tablet sahipliği ve internet bağlantısı konusunda eksikleri olduğu belirtilmiştir (Zan ve Zan, 2020). Uzaktan eğitimin teknoloji tabanlı yürütülmesi dijital uçurumun artmasına neden olmuştur (Bozkurt, 2020). MEB ve çeşitli vakıflar ücretsiz tablet ve bilgisayar dağıtarak bu uçurumun kapanması adına çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar.

Uzaktan eğitim açısından uygulamalı dersler ayrı bir zorluk içermektedir. Laboratuvar, atölye ya da sahada işlenmesi gereken derslerde uzaktan eğitim nedeniyle verim düşmektedir ya da bu dersler işlenememektedir. İyi bir içerik ve uygun müfredatlar ile başarılı sonuçlar da alınabilmektedir (Kahraman, 2020; Tarhan, Aydın ve Tecim, 2021).

COVID-19 SONRASI EĞİTİM PARADİGMASI NASIL DEĞİŞİR?

Dünyada yeni vakalar hala yükselişte olduğundan, koronavirüs ile birlikte yaşam devam etmektedir. COVID-19, akademik dünya da dahil olmak üzere dünyayı yeniden şekillendirmektedir. "Normal" olarak aşına olduğumuz şeyler kaybolmakta ve yeniden şekillenmektedir. Bu noktada cevaplanması gereken sorular ortaya çıkmaktadır.

- "Yeni normlar" küresel eğitim için ne anlama gelecek?
- Şu anda değişen şeyler sonsuza kadar dönüşebilir mi?
- Daha spesifik olarak eğitim tamamen uzaktan yürütülebilir mi?

Teknolojik ilerlemeler, eğitim hedeflerimize ve isteklerimize yaklaşma şeklimizde bir paradigma değişikliği gerektirmektedir. Günümüz öğrencilerinin mobil teknolojiye oldukça bağlı olduklarına ve teknolojiyle entegre öğrenmeyi dört gözle beklediklerine inanılmaktadır (Ali, 2020). Koronavirüs ile birlikte teknolojinin öğretme ve öğrenme şeklimizi dönüştürmeye başladığı görülmüştür. Veri odaklı teknolojiler okullardaki uygulamaları, yapıları ve okul kültürünü dönüştürmek için yeni fırsatlar sunmaktadır. Yapay zeka, bulut bilişim, büyük veri, nesnelerin interneti gibi bir dizi yeni teknolojiler; öğretici, öğrenci ve ebeveynlerin rollerini yeniden belirleyeceği gözükmektedir.

Zorluklara rağmen pandemi krizinin uzaktan eğitim ve esnek öğrenme çözümlerinin geliştirilmesi için bir fırsat sağladığı açıktır. Eğitimi çok daha geniş bir kitleye yayma ve verme fırsatlarını kolaylaştırmıştır (Tesar, 2020). Çevrimiçi öğretme ve öğrenmenin hızlı ve zorunlu olarak benimsenmesi çevrimiçi öğrenme platformlarını iyileştirmeye yardımcı olabilecek veriler üretmek kalıcı değişikliklere yol açacaktır. Hizmetin sunulması aşamasında uzaktan eğitim sürecini ÖYS ve sanal sınıf uygulaması olarak iki farklı yapıda ele almak gerekir. ÖYS, bir eğitim kurumu için olmazsa olmaz bazı unsurların yer aldığı bir platform olmalıdır. 7/24 eğitim materyallerinin paylaşılmasından, interaktif sohbet, forum, mesajlaşma gibi gerekli modüllerin yanında bir eğitim kurumu için çok önemli ve zorunlu olan olabildiğince güvenli, kapsamlı, etkin ölçme ve değerlendirme amaçlı sınav ve ödevler modüllerinin barından bir sistem olmalıdır.

Uzaktan eğitimde sorun olarak ortaya çıkan en önemli konu ölçme ve değerlendirmenin nasıl yapılacağıdır. Türkiye'deki gibi sınav ağırlıklı eğitim modellerinde öğrencilerin uzaktan sınav olmaları doğal olarak gerçek ölçüyü yansıtmamaktadır. Ancak eğitimin sınavdan ziyade, ödev, proje, kısa anlık sınavlar ve sunum gibi farklı etkinliklerle desteklenmesi ile öğrencinin çalışmasını tüm döneme yayması sağlandığı takdirde değerlendirme daha sağlıklı ve adil olabilecektir. Amaç başarıyı sadece sınav ile değerlendirmeden terk edip başarı kriterlerini döneme ve farklı etkinliklere yaymak olmalıdır.

Canlı dersler hem hizmet veren hem de hizmet alan kişiler için güçlü bir internet bağlantısı, yeterli kapasite ve büyük bir saklama alanı gerektirmektedir. Her dersin mutlaka (senkron) canlı yapılması durumu eğitimde sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle mümkün olduğunca asenkron eğitimde kalite içerik hazırlanması gerektiği üzerinde durulmalıdır. İçeriklerin doğru, etkin, verimli ve kaliteli olmaması durumunda öğrencinin doğru bilgi almaması ve dolayısıyla verimsiz ve

sağlıksız bir eğitim ortaya çıkacaktır. Bunun yolu da sadece canlı-interaktif (senkron) eğitim değildir, aksine canlı derslerde verimin oldukça düşük, öğrencileri derse motive etmeyen bir yapıda olduğu gözlemlenmektedir. BİT aracılığıyla çevrimiçi eğitimin öğretim metodolojisinde bir seçenek olmaktan çıktığı ve öğrenci öğrenme sürecine devam etmek için bu salgın zamanlarında bir zorunluluk haline geldiği bir eğitim paradigması ile karşı karşıya kalmıştır (Espino-Diaz vd., 2020).

Öğretmenler öğrencilerin bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan öğrenme etkinlikleri tasarlamaya zaman ayırırlarsa, daha iyi öğrenme çıktıları mümkündür (Rapanta vd., 2020). Lee vd., (2014) 'e göre BİT araçlarının kullanılması, öğrencilerin öğrenme motivasyonu ve öğrenme sonucu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Lee vd., 2014). Bu becerilere sahip olunmaması öğrenciler açısından negatif sonuçlar doğurabilmektedir (Tejedor vd., 2020). Müfredat planlayıcıları, eğitimciler ve yöneticiler algılanan genel deneyimi geliştirecek şekilde ders yapısı, ders içeriği, ders sunum kalitesi, eğitmen danışmanlığı, öğrenci-eğitmen etkileşimlerine odaklanmalıdırlar (Gantasala vd., 2021).

Eğitim teknolojilerinin kullanımı çevrimiçi eğitimi, öğrenci-öğretmen etkileşimini, bağlantıyı ve ilişkileri kolaylaştırmaktadır. Öğretme ve öğrenme deneyimlerini, içerik oluşturmayı, kurs paylaşımını, değerlendirmeleri ve geri bildirimini de geliştirmektedir (Onyema vd., 2020). Asenkron eğitimin de uzaktan eğitimin bir yönü olarak çevrimdışı materyaller ile uzaktan eğitimin bir diğer boyutudur (Bozkurt, 2020).

Öğrenmenin merkezinde insan bulunmaktadır. Teknoloji okulda olma deneyimini ve insan etkileşimini tam olarak karşılayamamaktadır. Okul ortamında sosyal bir çevre içinde oyun, spor ve ders dışı etkinlikler ile gerçekleşen öğrenmenin farklı olduğu da bilinmektedir (Unesco, 2020). Sosyal varlıklar olarak insanlar için her zaman bir arada fiziksel bir ortamda bulunma ihtiyacı duymaktadır. Eğitimin dijitalleşmesi; kampüslerdeki sosyal yaşam ve gelişim deneyimini değiştirecek ve yeniden şekillendirecektir (Watermeyer vd., 2020).

Gelecekte çevrimiçi öğrenmeyi geleneksel kampüs öğrenimiyle birleştiren hibrit bir sisteme geçiş öngörülebilir. Hibrit sistem doğru tasarlanırsa yer, zaman ve öğrenme hızındaki değişimin avantajıyla beraber daha fazla kişinin üniversite eğitimi almasına olanak tanıyabilir. Üniversitelerin bir kısmı Covid-19 sonrası ders dışı online etkinlikler oluşturmayı düşünmektedirler (Yavuz vd., 2020). Üniversiteler yalnızca mevcut krizi için değil, aynı zamanda gelecekteki harmanlanmış bir öğrenme deneyimi için yüksek öğretim ortamını geliştirmek adına uzun vadeli bir vizyon planlaması çalışması yapmalıdırlar.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Covid-19 salgını dolayısıyla hızlı ve mecburi olarak geçilen uzaktan eğitim tüm dünyada bu yöntemin geliştirilmesini, uzaktan eğitimi birincil öğrenme yapısı haline gelmesini sağlayabilir (Telli ve Altun, 2020). Uzaktan eğitimin giderek daha fazla benimsenmesiyle birlikte, üniversite kampüslerinin deneysel, işbirliğine dayalı öğrenme ve öğrenci desteği için merkezler haline geleceğini öngörülebilir. Uzaktan eğitimin benimsenmesi kampüslerde ders alanı ihtiyacını azaltabilir ve bu da diğer çalışma alanları için yer açabilir. Öğrenciler bir kursu çevrimiçi olarak alabilecekken, fiziksel olarak kampüste kütüphane gibi sınıf dışı bir ortamda veya hatta dışarıda alabilirler. İnternet altyapısını ve internete erişimi iyileştirmek, öğrencilerin çevrimiçi dijital uygulama ve platformlara erişimini genişletmek, öğretmenleri ve eğitmenleri yeni ortamda faaliyet göstermeleri için desteklemek uzaktan eğitimin etkin yürütülmesi açısından önemlidir.

Üniversitelerin bu süreçte tüm üniversitenin aynı anda uzaktan eğitim sistemi hizmetinden yararlanması için alt yapılarını güçlendirmeleri gerekmektedir. Ayrıca üniversiteler kendi içindeki uzman akademisyenlerin desteğiyle öğretim elemanlarına içerik hazırlama, sanal sınıf kullanımı konularında eğitim programları vererek öğretim elemanlarının eksiklerini gidermelidir. Bozkurt (2020), bu bağlamda dijital beceri ve yetkinliklerin geliştirilmesini önermektedir.

Türkiye’de Covid-19 salgını ve sonrası atacağı sonraki adımların aşağıdaki faaliyetlere odaklanması gerektiği önerilmektedir.

1. Kaliteli öğrenme kaynaklarına erişim sağlayan açık eğitim platformlarının geliştirilmesine devam edilmesi gerekmektedir.
2. Öğretici ve öğrencilerin dijital becerilerini geliştirici planlamalar yapmak gerekmektedir.
3. Kaliteli çevrimiçi öğrenme için üniversiteler, devlet kurumları, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir.
4. Kaliteli eğitim içerikleri hazırlanabilmesi için her türlü eğitim araç ve gereçlerinin ve teknolojik olanaklarının eğitimler tarafında kullanılabilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkermans, J., Richardson, J., & Kraimer, M. L. (2020). The Covid-19 crisis as a career shock: Implications for careers and vocational behavior. *Journal of Vocational Behavior*, 119.
- Alqahtani, A. Y., & Rajkhan, A. A. (2020). E-learning critical success factors during the covid-19 pandemic: A comprehensive analysis of e-learning managerial perspectives. *Education Sciences*, 10(9), 216.
- Ali, W. (2020). Online and remote learning in higher education institutes: A necessity in light of COVID-19 pandemic. *Higher Education Studies*, 10(3), 16-25.
- Almaiah, M. A., Al-Khasawneh, A., & Althunibat, A. (2020). Exploring the critical challenges and factors influencing the E-learning system usage during COVID-19 pandemic. *Education and Information Technologies*, 25, 5261-5280.
- ALMS. (2020). "ALMS Akademik", <http://alms.com.tr>, (05.02.2021).
- Anadolu Ajansı. (2020). "YÖK Başkanı Saraç", <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yok-baskani-sarac-universitelerde-bahar-doneminde-yuz-yuze-egitim-yapilmayacak/1780335>, (07.12.2020).
- Aydın, C. ve Tarhan, Ç. (2018). Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Adaptasyonunun Sayısal Uçurum Kapsamında Araştırılması. *Alphanumeric Journal*, 6 (2), 349-364. DOI: 10.17093/alphanumeric.392077.
- Bhagat, S., & Kim, D. J. (2020). Higher Education Amidst COVID-19: Challenges and Silver Lining. *Information Systems Management*, 37(4), 366-371.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- BTK. (2020). "İletişim Hizmetleri İstatistikleri", <https://www.btk.gov.tr/iletisim-hizmetleri-istatistikleri>, (01.02.2021).
- Burns, R. (2020). A COVID-19 panacea in digital technologies? Challenges for democracy and higher education. *Dialogues in Human Geography*, 10(2), 246-249.
- Casey, D. M. (2008). The historical development of distance education through technology. *TechTrends*, 52(2), 45-51.
- Cavus, N., & Zabadi, T. (2014). A comparison of open source learning management systems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 521-526.
- De', R., Pandey, N., & Pal, A. (2020). Impact of digital surge during Covid-19 pandemic: A viewpoint on research and practice. *International Journal of Information Management*, 55.
- Çankaya, S., & Durak, G. Acil Uzaktan Eğitimde Bütüncül Sistemler: Microsoft Teams Örneği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 14(2), 889-920.
- Durak, G., Çankaya, S., & İzmirli, S. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Türkiye'deki Üniversitelerin Uzaktan Eğitim Sistemlerinin İncelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 14(1), 787-809.
- Gantasala, V. P., Gantasala, S. B., Na, T., & Prasad, P. (2021). Quality of learning experience, student satisfaction and perceived overall experience in the COVID-19 context. *Journal of Applied Research in Higher Education*.

- Garrison, D. R. (1985). Three generations of technological innovations in distance education. *Distance education*, 6(2), 235-241.
- Goniewicz, K., Khorram-Manesh, A., Hertelendy, A. J., Goniewicz, M., Naylor, K., & Burkle, F. M. (2020). Current response and management decisions of the European Union to the COVID-19 outbreak: a review. *Sustainability*, 12(9).
- Gonzalez, T., De La Rubia, M. A., Hincz, K. P., Comas-Lopez, M., Subirats, L., Fort, S., & Sacha, G. M. (2020). Influence of COVID-19 confinement on students' performance in higher education. *PloS one*, 15(10).
- Guri-Rosenblit, S. (2005). 'Distance education' and 'e-learning': Not the same thing. *Higher education*, 49(4), 467-493.
- Harasim, L. (2000). Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. *The Internet and higher education*, 3(1-2), 41-61.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., ... & Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The lancet*, 395(10223), 497-506.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *Educause review*, 27, 1-12.
- Kaçan, A., & Gelen, İ. (2020). Türkiye'deki Uzaktan Eğitim Programlarına Bir Bakış. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(1), 1-21.
- Kırkan, B., & Kalelioğlu, F. (2017). Türkiye'de uzaktan eğitim merkezlerinin durumu: Betimsel bir çalışma. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education Vol*, 6(3), 88-98.
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 Salgınının Uygulamalı Derslere Etkisi ve Bu Derslerin Uzaktan Eğitimle Yürütülmesi: Temel Tasarım Dersi Örneği. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(1), 44-56.
- Karadağ, E., & Yücel, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181-192.
- Keskin, M., & Derya, Ö. Z. E. R. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Klobas, J. E., & McGill, T. J. (2010). The role of involvement in learning management system success. *Journal of Computing in Higher Education*, 22(2), 114-134.
- Kuo, Y. C., Walker, A. E., Belland, B. R., & Schroder, K. E. (2013). A predictive study of student satisfaction in online education programs. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 14(1), 16-39.
- Lee, Y. H., Hsiao, C., & Ho, C. H. (2014). The effects of various multimedia instructional materials on students' learning responses and outcomes: A comparative experimental study. *Computers in Human Behavior*, 40, 119-132.
- McGill, T. J., & Klobas, J. E. (2009). A task-technology fit view of learning management system impact. *Computers & Education*, 52(2), 496-508.
- Mishra, L., Gupta, T., & Shree, A. (2020). Online teaching-learning in higher education during lockdown period of Covid-19 pandemic. *International Journal of Educational Research Open*, 1.
- Mpungose, C. B. (2020). Emergent transition from face-to-face to online learning in a South African University in the context of the Coronavirus pandemic. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7(1), 1-9.
- Murphy, M. P. (2020). COVID-19 and emergency eLearning: Consequences of the securitization of higher education for post-pandemic pedagogy. *Contemporary Security Policy*, 41(3), 492-505.
- Onyema, E. M., Eucheria, N. C., Obafemi, F. A., Sen, S., Atonye, F. G., Sharma, A., & Alsayed, A. O. (2020). Impact of Coronavirus pandemic on education. *Journal of Education and Practice*, 11(13), 108-121.
- Qazi, J., Naseer, K., Qazi, A., AlSalman, H., Naseem, U., Yang, S., ... & Gumaie, A. (2020). Evolution to Online Education around the globe during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) Pandemic: Do develop and underdeveloped cope alike?. *Children and Youth Services Review*, 105582.
- Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P., Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online university teaching during and after the Covid-19 crisis: Refocusing teacher presence and learning activity. *Postdigital Science and Education*, 2(3), 923-945.

- Rizun, M., & Strzelecki, A. (2020). Students' acceptance of the Covid-19 impact on shifting higher education to distance learning in Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6468.
- Sahu, P. (2020). Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus*, 12(4).
- Sari, T., & Nayır, F. (2020). Challenges in Distance Education During the (Covid-19) Pandemic Period. *Qualitative Research in Education*, 9(3), 328-360.
- Shahzad, A., Hassan, R., Aremu, A. Y., Hussain, A., & Lodhi, R. N. (2020). Effects of COVID-19 in E-learning on higher education institution students: the group comparison between male and female. *Quality & Quantity*, 55(3), 805-826.
- Sherron, G. T., & Boettcher, J. V. (1997). *Distance learning: The shift to interactivity (Vol. 17)*. Boulder, CO: Cause.
- Simonson, M., Schlosser, C., & Orellana, A. (2011). Distance education research: A review of the literature. *Journal of Computing in Higher Education*, 23(2), 124-142.
- Simonson, M., & Seepersaud, D. J. (2018). *Distance education: Definition and glossary of terms*. Iap.
- Stickney, L. T., Bento, R. F., Aggarwal, A., & Adlakha, V. (2019). Online higher education: Faculty satisfaction and its antecedents. *Journal of Management Education*, 43(5), 509-542.
- Tarhan C., Aydin C., Tecim V. (2021). Digital Divide Evaluation in High Education from Distance Learning Perspective. In: Horobet A., Belascu L., Polychronidou P., Karasavvoglou A. (eds) *Global, Regional and Local Perspectives on the Economies of Southeastern Europe*. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-57953-1_22.
- Taylor, J. (1995). Distance education technologies: The fourth generation. *Australian Journal of Educational Technology*, 11(2), 1-7.
- Tecim, V. (2020). Üniversitelerde Uzaktan Eğitim Nasıl Verilmeli?, <https://vahaptecim.com.tr/uzaktan-dersler-nasil-verilmeli/>, (01.02.2021).
- Tejedor, S., Cervi, L., Pérez-Escoda, A., & Jumbo, F. T. (2020). Digital literacy and higher education during COVID-19 lockdown: Spain, Italy, and Ecuador. *Publications*, 8(4), 48.
- Telli, S. G., & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi, 3(1), 25-34.
- Tesar, M. (2020). Towards a post-Covid-19 'new normality?': Physical and social distancing, the move to online and higher education. 18(5), 556-559.
- Unesco. (2020). *The Futures of Education after COVID-19 Regional Dialogue Synthesis Report*. https://en.unesco.org/sites/default/files/synthesis_report_future_of_education_webnair_1.pdf, (20.11.2020).
- UZEP. (2020). "UZEP Uzaktan Eğitim Platformu", <https://uzep.org/>, (05.02.2021)
- Watermeyer, R., Crick, T., Knight, C., & Goodall, J. (2020). COVID-19 and digital disruption in UK universities: Afflictions and affordances of emergency online migration. *Higher Education*, 1-19.
- Webster, J., & Hackley, P. (1997). Teaching effectiveness in technology-mediated distance learning. *Academy of management journal*, 40(6), 1282-1309.
- World Health Organization. (2020). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19, 11 March 2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>, (11.12.2020).
- Yavuz, M., Kayalı, B., Balat, Ş., & Karaman, S. Salgın sürecinde Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının acil uzaktan öğretim uygulamalarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 129-154.
- YÖK. 2020. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/uzaktan-egitime-yonelik-degerlendirme.aspx>, (16.12.2020).
- Zan, N., & Zan, B. U. (2020). Koronavirüsle Acil Durumda Eğitim: Türkiye'nin Farklı Bölgelerinden Uzaktan Eğitim Sistemine Dahil Olan Edebiyat Fakültesi Öğrencilerine Genel Bakış. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 1367-1394.